

Salih Jalimam

DJELATNOST TOMA TOMASINIJA U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

Abstract

U raspravi: Djelatnost Toma Tomasinija u srednjovjekovnoj Bosni, riječ je o jednoj od najzanimljivijih ličnosti koja je djelovala u srednjovjekovnoj Bosni u XV vijeku, a koja je ostavila duboke tragove na mnogim poljima djelovanja. Rasprava je pisana prema rezultatima arhivskih istraživanja iz brojnih arhiva (Dubrovnik, Zadar, Venecija, Hvar) i uz neophodnu konfrontaciju s mišljenjima u historijskoj literaturi i od pomoći je za razumijevanje brojnih nedoumica u historiji srednjovjekovne bosanske države XV vijeka. Pozornost se stavlja na vjersku i diplomatsku aktivnost, i na doprinosu Tome Tomasinija razrješenju sporova srednjovjekovne Bosne i Dubrovačke republike, kao i međucrvenim raspravama (heretici, franjevci i dominikanci), kao i općoj situaciji u srednjovjekovnom društvu.

Ključne riječi: dominikanci, heretici, franjevci, diplomatija, rat, mir, poslanik

Fra Toma Tomasini, dominikanac, hvarski biskup, najzanimljivija je ličnost koja je djelovala u srednjovjekovnoj Bosni u XV vijeku. Historiografski i najpotpunija, ali u historijskoj literaturi i nepotpuno obrađena. Najnovija arhivska istraživanja (Dubrovnik, Zadar, Venecija, Hvar) pokazuju mnoge mogućnosti da se to i historijski dokumentuje. Treba spomenuti da se Toma Tomasini, svojom posebnom djelatnošću potpuno izdvaja, kao i vremenom koje je proveo u srednjovjekovnoj Bosni ili djelovao u vezi sa nekim važnim pitanjima neposredno ili posredno vezanim za ovu državu. U starijoj literaturi tvrdilo se da je Toma Tomasini,

po porijeklu Venecijanac.¹ Kao član dominikanskog reda stekao je doktorat iz teologije i već tada se isticao učenošću, razboritošću i pastoralnim radom. To je bilo razlogom da mu je 23. decembra 1429. godine bila povjerena uprava hvarskom biskupijom. Na toj dužnosti proveo je 32 godine dok njegovo prisustvo u srednjovjekovnoj Bosni historijski izvori potvrđuju od 1439. do 1461. godine. U izvorima moguće je pratiti živo interesovanje ovog poslanika kao i učestvovanje na nekoliko polja djelovanja, počevši od crkvenih, političkih i diplomatskih pitanja, kao i drugih tema i to ne samo u srednjovjekovnoj Bosni nego i mnogo šire. Brojnim raspravama i člancima u historijskoj literaturi pokušalo se razjasniti mnogo toga u životu i djelu Tomasinija, neki njegovi potezi su bili od izuzetnog značaja, tako npr. skoro "mitsko" učestvovanje u promjeni crkvene orijentacije kralja Stjepana Tomaša preko mnogih diplomatskih akcija, pa sve do pokušaja da dođe do izmirenja u sporu između bosanske vikarije i dubrovačke kustodije, što je započeto neposredno pred samu smrt Tomasinija. Iz već spomenutih i ovlaš nabačenih primjera jasno se ukazuje vrlo širok krug djelatnosti biskupa Tome Tomasinija, počevši od uređenja poljuljanih crkvenih odnosa, preko diplomatije pa sve do aktivnog učešća u društveno-političkom životu u nekoliko srednjovjekovnih država. Vrijedno pažnje je spomenuti i to da je jedno vrijeme bio i komendator opatije sv. Ivana u Povljima na ostrvu Braču i to u vremenu od 1439. do 1448. godine. Pored toga bio je i administrator crkve sv. Nikole na ostrvu Visu od 1445. do 1455. godine. Zanimljivo je spomenuti i to da je papa Eugenije IV rado prihvatio sugestiju biskupa Tome Tomasinija u pogledu uprave i namjene prihoda povaljske opatije i to da se prihodi koriste kao pomoć za obnovu svećeničkog podmlatka hvarske biskupije, čiji je nominalni upravitelj bio fra Toma.²

Tomasini je naimenovan za stalnog papinog poslanika u srednjovjekovnoj Bosni, u skoro neprekidnom trajanju od 1439. do 1461. godine. U tom periodu stizalo je od njega ili se uz njegovu djelatnost vezivao veliki broj izvještaja i pisama iz kojih

¹ *Schematismus cleri dioecesis Pharensis pro anno 1912, Tridenti 1912, 12.* Stjepan Krasić, *Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni*, Đakovo, 1996, 97.

² Salih Jalimam: *Odnos franjevac i dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni*.-Bosna franciscana, V, 8, Sarajevo 1998, 79.

je moguće naći dovoljno podataka za razumijevanje mnogih detalja iz najburnijih godina u historiji srednjovjekovne Bosne. Jedan dio tih izvještaja odnosi se direktno i na vladarsku porodicu a posebno na kralja Stjepana Tomaša, njegov odnos prema bosanskim hereticima, ali i odnos ostalih bosanskih velikaša prema mnogim pitanjima iz života srednjovjekovne Bosne. Uglavnom, riječ je o mjerama koje je trebalo preduzeti ili su se preduzimale da se učvrsti i osnaži katolička crkva a bosanski dualisti unište. Na osnovu Tomasinijevih izvještaja pape su u ovom dugom vremenskom periodu napisale više desetina pisama bosanskim kraljevima i velikašima u kojim se kao glavni problem nametao zahtjev o jačanju položaja katoličke crkve.³ Na osnovu brojnih izvora moguće je barem donekle utvrditi smjer kretanja poslanika Sv. Stolice, Tomasinija u skoro cijelom periodu u čemu su od posebne pomoći Papina pisma, ali i dubrovački arhivski podaci. Sigurno, historijski je ustanovljeno da je Tomasini imenovan za poslanika u srednjovjekovnoj Bosni pismom pape Eugena IV 12. septembra 1439. godine, “ u Bosni, Humu i Hrvatskoj i to za poslanika istine i mira onih stranah”. Na ovu odluku pape Eugena IV sigurno da je uticala činjenica da se Toma Tomasini pokazao dosta vješt i okretnim na crkvenom saboru u Firenci, gdje je učestvovao u raspravama oko razriješenja određenih crkvenih problema. Tu se pregovaralo i sa vizantijskim carem Ivanom VIII Paleologom i najvišim predstavnicima pravoslavne crkve o crkvenom jedinstvu. Sigurno da je jedan od razloga bio i poznavanje narodnog jezika kao i činjenica da je dosta dobro obavljao dužnost biskupa na Hvaru.⁴

U historijskoj literaturi ostalo je zabilježeno da se “papa, kako su pokazali kasniji događaji-u njegovu izboru zaista nije prevario”.⁵ Da bi mu odmah na početku pribavio što veći ugled dao mu je široke ovlasti, što se saznaje prema podacima iz tri pisma od 19. septembra 1439. godine. Prvim ga je ovlastio da trojici za katoličku stvar uglednih Bošnjana može udijeliti naslov viteza.⁶ Drugim je dopustio da može odriješiti od crkvenih cenzura sve one koje bude smatrao dostojnim te da, zbog

³ Dominik Mandić, *Franjevačka Bosna, Rim, 1968, 68.*

⁴ Salih Jalimam, *Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni, Tuzla, 1999, 84-85.*

⁵ S. Jalimam, *isto, 28.*

⁶ S. Jalimam, *isto, 121.*

obavljanja dušebrižničke službe, može dijeliti svećenički red prikladnim ljudima. Trećim pismom mu je dao pravo da odriješava od crkvenih kazni sve osobe u Hrvatskoj i Bosni za koje je to smatrao potrebnim.⁷

O nekoj konkretnoj djelatnosti biskupa Tome Tomasinija u prvim godinama po naimenovanju za poslanika teško da se može nešto određeno govoriti, sigurno da je glavni problem bio vezan za prelazak bosanskog kralja Stjepana Tomaša na katoličku vjeru, te se sam čin može razložno posmatrati s više aspekata. Zbog nedostatka historijskih izvora o samom činu teško da se može nešto sigurno potvrditi. Tu postoji više dilema od kojih je prva vezana za vrijeme kada se to desilo, da li se to odigralo tako brzo kako je to u historijskoj literaturi počesto predstavljeno, zatim kako je tekao sam čin primanja katoličke vjere. Važno je identifikovati i prave razloge koji su uticali da kralj Stjepan Tomaš primi novu vjeru.

Kada se počne historijski i hronološki razlagati način primanja katoličanstva, onda je tu prije svega primarno pismo pape Eugena IV od 3. novembra 1445. godine, kojim je naložio svom poslaniku da ispita pravovjernost kralja Stjepana Tomaša, te ako je spomenuti kralj doista katolik, da mu se vrati sve ono što zasluđuje i što ga čini kraljem jedne države, a ako nije da se preduzmu koraci na njegovom povratku katoličkoj vjeri. Prema historijskim izvorima moguće je zaključiti da prelazak nije tekao tako brzo i jednostavno, niti se izvodio prema željama pape Eugena IV. Treba napomenuti da se sve to odvijalo u dosta složenoj političkoj situaciji u srednjovjekovnoj Bosni i oko nje. Sve je to potpomognuto vrlo snažnom aktivnošću pape Eugena IV kao i njegovog nasljednika Nikole V, a to se sve uklapalo u koncept uništenja pristalica bosanskih heretika i povratak uticaja katoličke crkve.

Potrebno je posebno naglasiti da položaj i status katoličke crkve u srednjovjekovnoj Bosni bio dosta složen, nedostajalo je svećenika. U tom cilju jedan od prvih dogovora biskupa i kralja, na samom početku vladavine 1444. godine bio da u svom kraljevstvu osnuju dvije, ili više katoličkih biskupija. Papa je na te položaje želio postaviti dvojicu svećenika: Stjepana i Antuna o

⁷Augustin Theiner, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, I, Romae, 1859, 388.

kojima se u historijskim izvorima ništa ne zna. Kralj Stjepan Tomaš je to odbio, s obrazloženjem da bi time navukao gnjev Osmanlija. O teškoćama ali i nekim pretpostavkama za konačan uspjeh papa je pismom od 17. aprila 1444. godine najprije obavijestio Andriju, upravitelja župe u Gdanskome u Pruskoj, a zatim je 29. maja 1445. godine pohvalio samoga kralja Stjepana Tomaša što je "priznao rimskog biskupa za nesumljivog Isusovog namjesnika i sv. Petra jedinog nasljednika". Zanimljivo je spomenuti i to da je istim pismom od 29. maja 1445. godine, uz značajnu pomoć poslanika Tome Tomasinija, papa Eugen IV ozakonio rođenje kralja Stjepana Tomaša kao i njegov izbor za kralja. Na preporuku Tome Tomasinija papa je proglasio nevaljalim Tomaševu ženidbu s Vojačom, "ženom niskog roda" i sklopljenog braka po principu "si erris mihi bona".⁸ Prelazak kralja Tomaša na katoličanstvo tekao je nekim svojim posebnim tokom pa se prema nekim uvjetnim pretpostavkama i prema rasuđenim historijski izvorima saznaje da su se vodili mnogi i dugi razgovori "post multos diversosque tractatus diu habitos cum ven. fr. nostro episcopo Farenisi".⁹

Da bi se odredile osnovne vremenske konture oko ovog problema vrijedan pažnje je podatak od 20. jula 1446. godine iz Zadarskog arhiva u kojem je spomenuto da se u trezorima katedralne crkve sv. Duje u Splitu čuvala kruna bosanskog kralja, koju je trebao da podigne "fratar Thomas Dei et apostolice sedis gratia episcopus Farrensis delegatus apostolicus in partibus Bosna".¹⁰ Historijski je dokazano da se između pisma pape Eugena IV od 3. novembra 1445. godine i pisma od 20. jula 1446. godine treba tražiti vremenski okvir u kojem se desio prelazak bosanskog kralja Stjepana Tomaša na katoličku vjeru. U historijskoj literaturi ovo se na različite načine tumači, napominju se evidentne zasluge Tomasinija, ali počesto se javlja i mišljenje da je dio toga učinio i protovestijar Restoje Mirohna, koji se

⁸ Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima*, Zagreb, 2003, 55-56.

⁹ *Riječ je o podatku od 5. juna 1444. godine*. Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD) *Diversa Notariae* (U daljnjem dijelu teksta: *Div. Not.*), sv. XXVII, fol. 152 Vidi i kod: dr. Pavo Živković, *Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću*, Tuzla 1986, 175.

¹⁰ Državni arhiv u Zadru (dalje: DAZ,) *Stari splitski arhiv*, sv. XXIII, fol. 436: Ludvig Thalloczy, *Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450-1527.*- Zagreb 1916, 48.

spominje kao važna ličnost na dvoru bosanskog kralja i koji se potpisuje kao “dominis Restoe protovestiario et ambaxieator serenissimi domini Thomas regis Bosne”.¹¹ Svemu ovome treba pridodati činjenicu da je papa Eugen IV u znak zahvalnosti za učinjene usluge i pomoć koju je pružio katoličkoj crkvi tražio da se spomenutom Restoje Mirohni dodijeli potpuna oproštajnica.¹²

Nakon što je potvrdio sve ono što je uradio biskup Toma Tomasini, papa Eugen IV pismom od 30. jula 1446. godine preporučio je kralja Stjepana Tomaša mađarskim crkvenim dostojanstvenicima, velikašima i narodu da mu pruže svu moguću pomoć u borbi protiv Osmanlija.¹³ Aktivnosti oko prelaska na katoličku vjeru imale su i dosta pozitivnih odjeka, hvarski biskup je bio važan činilac u obraćanju mnogih velikaša koji su se kolebali između bosanskih heretika ili katoličanstva. Tako je vojvoda Ivaniš početkom 1446. godine prihvatio katoličku vjeru “,ali je kasnije dva puta od nje otpadao”.¹⁴ Prema nekim pretpostavkama i najmoćniji vojvoda Stjepan Vukčić-Kosača zamolio je papu Eugena IV da ga ima u milosti “ jer se želi krstiti i biti dobar kršćanin”, nakon čega ga je papa primio, podijelio razne milosti i povlastice.¹⁵ Hvarski biskup Toma Tomasini odigrao je značajnu ulogu i u povratku bosanskog velikaša Petra Vojsalića u katoličku vjeru. Ovaj velikaš se spominje kao gospodar Visokog i vojvoda Donji Kraji.¹⁶ Prema raspoloživim izvorima to se odigralo 11. maja 1445. godine a papa je pismom od 29. maja 1445. godine sve to potvrdio. Tomasini je vojvodu Petra Vojsalića stavio pod okrilje Sv. Stolice i sa svim njegovim zemljama, tvrđavama i imanjima.¹⁷

Sljedeći historijski izvor u kojem se spominje biskup Toma Tomasini je pismo pape Nikole V od 18. juna 1447. godine kojim

¹¹ A. Theiner, *Mon. Slav. I*, 389-390. Franjo Rački, *Bogomili i patareni*, Zagreb, 2003, 164.

¹² Salih Jalimam, *Izvori za historiju srednjovjekovne bosanske države*. Tuzla, 1997, 85 Pavo Živković, *isto*, 175.

¹³ A. Theiner, *isto*, I, 395-396.

¹⁴ S. Jalimam, *isto*, 49.

¹⁵ *DAD, Lett. di Lev. sv. XIV, vol. 88*. Sima M. Ćirković, *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba*, Beograd, 1964, 108, bilješka 57, ćir.

¹⁶ Julijan Jelenić, *Kraljevsko Visoko i samostan sv. Nikole.- Sarajevo 1906*, 42-43.

¹⁷ “Jedini katolički knez u ovim krajevima”.- A. Theiner, *Mon. Slav. I*, 395-389, 390. Daniel Farlati, *isto*, IV, 70. Dragoljub Dragojlović, *Krstjani i jerećka Crkva bosanska*, Beograd, 1987, 41, ćir.

je imenovan za poslanika u srednjovjekovnoj Bosni. Samo dva dana kasnije 20. juna 1447. godine papa je preporučio svog poslanika za materijalnu i moralnu pomoć te mu je dodijelio sve povlastice koje je uživao od ranije i koje mu je dao papa Eugen IV. Ovo je već klasičan način potvrda poslije smrti pojedinog pape. To je isto učinio i papa Nikola V.¹⁸ Iz jednog nešto kasnijeg pisma pape Nikole V od 21. septembra 1447. godine saznaje se da je poslanik Toma Tomasini “ imao nekog posla” u Splitu. Pismom, papa je preporučio poslanika splitskom nadbiskupu kao i kaptolu splitske crkve. U ovom zahtjevu, koji je istovremeno i molba, papa Nikola V je tražio da se Tomasiniju omogući nesmetan boravak u Splitu, gdje mu je potrebno bilo ustupiti i obezbijediti neki stan za vrijeme boravka. Prema raspoloživim izvorima teško da se bilo šta može saznati o vrsti posla koji je imao da obavi poslanik u Splitu, moguće je samo pretpostaviti da se to ne odnosi na deponovanu krunu bosanskog kralja Stjepana Tomaša, koja se još uvijek nalazila u crkvi sv. Duje u Splitu. O tome ne postoji nikakav dokaz niti potvrda u historijskim izvorima. Nešto kasnije, papa Nikola V pozvao je poslanika u Rim kod njega na konsultacije. Iz istog pisma moguće je saznati da je poslanik imao nekog posla i u humskim zemljama ali te poslove nije obavio sve do kraja 1447. godine. Prema raspoloživim izvorima moguće je saznati da je poslanik na konsultacijama ostao sve do 24. oktobra 1447. godine kada ga papa Nikola V pismom koje nosi taj datum ponovo šalje kao svog poslanika u srednjovjekovnu Bosnu.

Postoje neki nagovještaji da je Tomasini u srednjovjekovnu Bosnu došao s nešto strožijim uputstvima, naročito vezanim za borbu protiv bosanskih heretika, kao i da riješi određene neprilike koje su se pojavile. Pismom od 1. februara 1448. godine papa je naložio Tomasiniju da pokuša kod hercega Stjepana Vukčića- Kosače, te vojvode Ivaniša Pavlovića, kao i kod starješina bosanskih heretika “da se vrate u katoličku vjeru.” Ako poslanik u tome ne uspije da sve navedene anatemiše, njihovu zemlju i gradove ustupi pravovjernim kao i “da obustavi svaki trgovački promet koji se odnosio na njih”.¹⁹ Kako je već

¹⁸ A. Theiner, *Mon. Hung. II*, 235. F. Rački, *isto*, 165.

¹⁹ Sima Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, Beograd 1964, 287, *ćir*.

ranije napisano, izgleda da je jedino od svih njih vojvoda Ivaniš Pavlović, prihvatio katoličku vjeru.²⁰

Široka djelatnost Tome Tomasinija, ali i isto tako velika teritorija koju je pokrивao bili su ne mala smetnja da poslanik ostvari sve ono što je od njega zahtijevala rimska kurija. To se uglavnom odnosilo na borbu protiv suprotnih mišljenja, protiv heretika i bosanskih "krstjana", te se u toj i takvoj aktivnosti počesto dese i neuspjesi, evidentni i primjetljivi u svakom pogledu. Jedan od takvih neuspjeha je djelatnost poslanika u humskim zemljama, jer su svi izgledi da je veliki vojvoda i herceg od Svetog Save Stjepan Vukčić Kosača promijenio mišljenje "i ranije što je tražio od pape sada zanijekao". Izgleda da tu neku posebnu pomoć nisu imala ni zastrašivanja, te se tako i akcija poslanika slabo mogla osjetiti i nikako nije mogla realizovati. Poslanik je dio aktivnosti prenio na sjevernije i središnje dijelove srednjovjekovne Bosne. Na osnovu raspoložive historijske građe moguće je konstatovati da u djelatnosti Tome Tomasinija postoji pauza od skoro tri godine (1447.-1450. godina) u njegovim kontaktima sa srednjovjekovnom Bosnom. Skoro nikako se ne može ustanoviti ni arhivski provjeriti gdje je u to vrijeme boravio Toma Tomasini. Tomasini je spomenut 1449. godine i to kada je bio obavezan da putuje u Rim, da o prilikama u srednjovjekovnoj Bosni obavijesti papu Nikolu V i da se dogovore o daljnim koracima za suzbijanje hereze i otklanjanja osmanske opasnosti. U literaturi je prisutna pretpostavka da je tada poslanik izložio uvjerenje da se teško može osloboditi bosanskih heretika bez upotrebe oružane sile.²¹

Pismom od 26. januara 1450. godine papa Nikola V pozvao je sve bosanske velikaše da priteknu u pomoć ako ih bude pozvao njegov izaslanik, hvarski biskup Toma Tomasini. Prema navodima iz ovog pisma uz usporedbu s raspoloživim historijskim izvorima moguće je pretpostaviti da se pripremao neki veći savez protiv bosanskih "krstjana". Zanimljivo je spomenuti i to da je inicijator ovog saveza bio sam bosanski kralj Stjepan Tomaš, a sve je to potvrđeno i prisegnuto "prid ocem ligatom biškupom hvarskim (Toma Tomasini) i prid ocem kuštodom i kapelanom

²⁰S. Ćirković, Isto, 287.

²¹ S. Jalimam, isto, 121.

Marinom”.²² Također, u ovaj savez bili su predviđeni i uključeni: humski vojvoda Ivaniš Pavlović, knez Pavao Petrović ali i sin hercega Stjepana Vukčića Kosače, knez Vladislav.²³

Zanimljiva je još jedna činjenica koju spominje papa Nikola V u pismu od 26. januara 1450. godine. Naime, povjerio je propovijedanje katoličke vjere u srednjovjekovnoj Bosni dubrovačkim dominikancima.²⁴ Sigurno da se ova vijest treba povezati i staviti u kontekst ranije iskazanih težnji jednog broja dubrovačkih dominikanaca, na čijem je čelu bio fra Ivan Uljarević, nastaloj u skoro identičnom vremenu da se nastavi s pastoralno-apostolskim radom dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni. Teško se mogu identifikovati neki posebni rezultati ovih novih težnji i aktivnosti dominikanaca kao organizovane cjeline.

U jednom pismu od 13. jula 1450. godine papa Nikola V je fra Ivana Kapistrana obavijestio kako je njegov poslanik Toma Tomasini “pobrao obilne plodove sjemena koje je zasijao u svom prvom poslanstvu u Bosni”.²⁵ Iz skoro istog vremenskog perioda, dok su se još uvijek vršile pripreme za borbu protiv bosanskih dualista, postoji još jedno pismo upućeno apostolskom vikaru fra Ivanu Kapistranu. Pismo je uputio fra Toma Tomasini sa Hvara 19. februara 1451. godine i u njemu je napisano da u srednjovjekovnoj Bosni “heretici izčezavaju kao vosak na suncu”. Između ove dvojice znamenitih katoličkih propovjednika došlo je do spora a razlog mu leži oko različitih mišljenja kako da se postavi katolička crkva prema konvertitima u gradu Jajce s kojima su franjevci bili u kontaktu. Kontakti su bili uzajamni, međusobno su se posjećivali franjevci i konvertiti, a ostarjeli fratri su se povlačili u dalmatinske samostane. Fra Ivan Kapistran je insistirao na tome da dođe do podjele među konvertitima i to da se podijele na bosanske i dalmatinske čemu se suprostavio Toma Tomasini obrazlažući to “jer neće da na te slabe klice padne

²² Franjo Miklošič, *Monumenta Serbica*, Wien, 1858, 451. F. Rački, *isto*, 164.

²³ Dragoljub Dragojlović, *isto*, 106, *ćir*.

²⁴ “Papa Nikola V, kao što nam svjedoči njegovo pismo kod Farlatija, *Illyr. sacr. IV*, 71, od 26. siječnja 1451. izašao u Bosnu Franju de Lara, redovnika sv. Augustina: a mletačku i dubrovačku vladu pozva da budu bosanskomu biskupu u pomoć, kada god je on zaprosi. Osim toga povjeri papa dubrovačkim dominikancima propovijedanje u Bosni.” F. Rački, *isto*, 169.

²⁵ S. Jalimam, *isto*, 113.

mraz, dok je na polju obraćanja pokazan veliki uspjeh, pak je već kralj i znatan dio odličnika prešao na pravu vjeru”.²⁶

U ovom pregledu djelatnosti Tome Tomasinija u srednjovjekovnoj Bosni, vrijedna pažnje je još jedna njegova inicijativa, naime zajedno s kustudom bosanskih franjevaca fra Marinom uspio je izmiriti dvojicu uglednih bosanskih velikaša Petra Vojsalića i Vladislava Klešića sa bosanskim kraljem Stjepanom Tomašem. Ovaj uspjeh pozdravio je i potvrdio i papa Nikola V, pismom od 1.jula 1452. godine, a kasnije i svojom posebnom poslanicom. Sve se ovo desilo na Duvanjskom polju, kako se to može zaključiti prema izvještajima dubrovačkih poklisara.²⁷ Posebno važnu i dosta zanimljivu djelatnost obavljao je poslanik Toma Tomasini nakon što je 1450. godine zbog neriješenih pograničnih i trgovinskih sporova, izbio otvoreni rat između Dubrovačke republike i hercega Stjepana Vukčića-Kosače koji je trajao od 1451. do 1452. godine.²⁸ U klasičnoj historijskoj literaturi već je obrađen razlog kao i sam tok ratovanja. Svi su izgledi da se u predstojećem sukobu pokazivala mogućnost da se poremete i interesi katoličke crkve, te je to uticalo da se i sam papa Nikola V angažuje na zaštiti tih interesa. Na tome su insistirali i Dubrovčani poznajući osjetljivost pape “na čistotu katoličke vjere” te su sebe prikazivali kao borce za pravovjernost, a hercega kao patarena. Prebacivši tako težište “borbe s političkog na vjersko područje, oni su zatražili od pape da zabrani katoličkim vladarima pružati bilo kakvu pomoć njihovu protivniku”.²⁹

Papa Nikola V na jedan posredan način se uključio da zaštititi interesa katoličke crkve i dao podršku Dubrovačkoj republici. Uticao je i na Mletačku republiku i aragonskog kralja Alfonsa da pomognu Republici i istovremeno uputio je Mletačkoj i Dubrovačkoj republici svoje “breve” s bulom kojoj se opozivaju sve crkvene povlastice darovane hercegu Stjepanu Vukčiću – Kosači, kojeg je njegov prethodnik papa Eugen IV obilato nagradio.³⁰ Ujedno je posebnom bulom preko poslanika Tome

²⁶ L. Thalloczy, *Povijest Jajca*, 39.

²⁷ Vjekoslav Klaić, *Duvanjsko polje.- Hrvatsko kolo, knjiga III, Zagreb 1907*, 81

²⁸ O razlozima sukoba vidi kod: Sima M. Ćirković, *Herceg Stefan Vukčić Kosača i njegovo doba, 147-199, Ćir.*

²⁹ S. Krasić, *isto*, 49.

³⁰ A. Theiner, *Mon. Slav. I*, 408.

Tomasinija 1451.godine obavijestio da će kazniti crkvenim izopćenjem svakog katoličkog vladara koji hercegu Stjepanu Vukčiću- Kosači bude pomogao u njegovom napadu prema Dubrovniku.³¹

Sve se spomenuto nalazilo kod poslanika Tome Tomasinija, koji je poštujući molbu bosanskog kralja Stjepana Tomaša nije objavio spomenutu bulu, jer se kralj plašio da bi se herceg mogao potužiti Osmanlijama i tako njihovu vojsku dovesti u srednjovjekovnu Bosnu da je pustoše. Nešto kasnije, Dubrovčani su 18. avgusta 1451. godine tražili od biskupa Tome da ipak objavi spomenutu bulu, jer nema više bojazni za kralja Stjepana Tomaša, pošto je, pomirivši se s despotom, sredio i svoje stvari na Porti.³² Prema njima, objavljivanje bule u tom momentu i nije moglo da ima veći efekat, pogotovu ako se poštuju mnoge spoljnopoličke okolnosti. Na spoljnjem planu desilo se mnogo toga novog. Naime, Mletačka republika proglasila je strogu neutralnost u ovom sporu što je posebno pogodilo Dubrovčane, jer zabranjujući sukobe na moru kao i držanje ratnih brodova podjednako za obje strane koje su bile u sporu, Mletačka republika je nanosila štetu Dubrovčanima, pošto je herceg bio bez ikakvih posebnih i značajnih vojnih snaga.³³ Prema jednoj vijesti koja je došla do Dubrovčana već 22. juna 1452. godine aragonski kralj Alfonso i pored tijesnih veza s hercegom Stjepanom Vukčićem- Kosačom, u posljednje vrijeme zabranio je svako vrbovanje najamnika u svojim zemljama.³⁴ U cilju posredovanja u ratu fra Toma Tomasini pridobio je hercega za pregovore s Dubrovnikom, i otputovao u ljeto 1451. godine kod njega. Njegovo posredovanje otežano je činjenicom da je herceg upravo u to vrijeme Dubrovačkoj republici nanio težak vojni poraz.³⁵

Sve ovo nije obeshrabilo Tomasinija, naprotiv, u daljnjem toku zbivanja nastavio je diplomatsku aktivnost, pogotovu kada je bilo jasno da je Ivaniš Vlatković, nezavisno od hercegovog sina Vladislava stupio u pregovore s dubrovačkim poslanikom

³¹ D. Farlati, *isto*, sv. IV, 259-260.

³² DAD, Lett. di Lev. sv. XIV, fol. 88. S. M. Ćirković, *isto*, 162, *ćir*.

³³ Šime Ljubić, *Listine o odnošajah između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*. Sv. IX, Zagreb 1890, 404.

³⁴ *Pismo od 22. juna 1451. godine vidi: DAD, Lett. di Lev. sv. XV, fol. 161*

³⁵ S. Jalimam, *isto*, 94.

urđevićem, i to još prvih dana jula 1451. godine. U literaturi se pretpostavlja da je primarno bilo to što je kod Ivaniša Vlatkovića prevladao osjećaj ubjeđenog katolika. Isti osjećaj uticao je i na fra Tomu Tomasinija da je to i njegova dužnost da na bilo koji način pomogne Dubrovčanima. Stupio je u posredničke odnose s Dubrovčanima i preporučio je humskog vojvodu Ivaniša Vlatkovića. Kao odgovor Republika je 18. avgusta 1451. godine savjetovala biskupa Tomu da tajno javi vojvodi “da slobodno pošalje neke povjerljivo lice u Dubrovnik gdje bi se dogovorili o svemu tome”.³⁶ Iz raspoloživih izvora teško da se mogu dokučiti svi elementi iz kojih se razaznaje uloga Tomasinija u sklapanju prvog primirja u ratu hercega i Dubrovnika (juli-avgust 1451. godine). Vlastela iz okoline hercega tvrdila je da je Republika sklopila primirje s utvrđenim rokom do 1. oktobra 1451. godine da bi se moglo prikupiti ljetina, a uz nju i svi ostali prihodi. Prema odluci od 8. avgusta 1451. godine Dubrovačka republika je tražila da primirje potraje i malo duže, sve dok se ne povрати poslanstvo koje je boravilo na Porti.³⁷

Sa uslovima hercega kao i zahtjevima Dubrovačke Republike fra Toma Tomasini je u jesen 1451. godine otputovao u Rim da o svemu upozna papu Nikolu V. Potrebno je ovdje spomenuti i to da je prije njegova polaska na put Dubrovački senat odmah poslao za njim na Hvar dominikanca Vlahu Kostadina sa molbom da se prilikom puta za Rim navрати u Veneciju te utiče na Mletačku vladu da ne podržava hercega.³⁸ Prema izvorima nije moguće dokučiti kakve je upute i prijedloge Tomasini dobio u Rimu ali je sasvim sigurno da je nakon toga herceg bio prisiljen da popušta.³⁹ Dokaz tome je podatak da je sam herceg poslao u Rim posebno poslanstvo obećavši papi da ne samo da će obustaviti ratne akcije protiv Dubrovnika, već se odreći i vlastite hereze “te poraditi na njenom istrebljenju iz vlastite zemlje”⁴⁰.

Za jednu posebnu analizu je mjesto i uloga Tomasinija u sklapanju mira između zaraćenih strana. Mnogobrojne okolnosti kao i stanje na ratištu uticalo je na popuštanje hercega, koji je

³⁶ DAD, Lett. di Lev. sv. XIV, fol. 88.

³⁷ S. M. Ćirković, isto, 164, ċir.

³⁸ DAD, Cons. Rog. sv. XII, fol. 134; Lett. di Lev. sv. XIV, fol. 93, 95, 113’

³⁹ S. Krasić, isto, 38.

⁴⁰ S. Jalimam, isto, 189.

tražio od samog pape Nikole V da posreduje prilikom sklapanja mira s Dubrovnikom. Papa je prihvatio molbu, kao svog zastupnika i kao posrednika odredio je Tomasinija. Dubrovačka republika je odlukom od 12. aprila 1452. godine pristala na to da se vode pregovori za mir, a samo nekoliko dana kasnije ili tačnije 1. maja 1452. godine stigao je u Dubrovnik i Pavle Gazula s porukom biskupa Tomasinija.⁴¹

U pregovorima oko sklapanja mira trebali su svakako da učestvuju i hercegovci poslanici, koji su zajedno s papinim posrednikom Tomasinijem trebali da stignu u Dubrovnik. Za papu Nikolu V i to je bilo velika stvar, te je u pismu od 1. jula 1452. godine odao priznanje Tomasiniju za uspjeh i za njegov neumoran rad na ponovnom uspostavljanju mira u srednjovjekovnoj Bosni i Humu.⁴² Teško da se može prema raspoloživim dokumentima razaznati na koji su način tekli pregovori i šta se dešavalo sve do avgusta 1452. godine, kada se u izvorima spominje nova djelatnosti Tome Tomasinija. Naime, Dubrovčani su biskupu uputili pismo 5. avgusta 1452. godine, u kojem je bio i poziv da obavezno prvo dođe u Dubrovnik, pa tek onda ide kod hercega.⁴³ Postoji samo jedna vijest da je vijeće umoljenih raspravljalo o svemu tome na sjednici 19. septembra 1452. godine.⁴⁴ Papin poslanik ipak je prvo otišao u posjetu kod hercega i u njegovoj okolini boravio sve do sredine septembra 1452. godine. Uglavnom, to vrijeme provodio je u pregovorima u kojima je zanimljiv stav istakao herceg a to da je rat oko kojeg se vode pregovori vođen po naređenju Osmanlija”, ali herceg želi ipak da sklopi častan mir”. O ovome je poslanik izvijestio Dubrovačku republiku kao i vijeće umoljenih 23. septembra 1452. godine.⁴⁵ Šta se sve pod tim podrazumijevalo i kako je herceg to vidio teško da se može i pretpostaviti, kao što je teško saznati sadržaj odgovora koji je Dubrovačka republika poslala hercegu preko Tomasinija.⁴⁶

Poslije završenih pregovora, poslanik je Dubrovčanima donio spisak već odavno poznatih hercegovih žalbi. Među njima

⁴¹ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 2’

⁴² D. Farlati, *isto*, IV, 259-260.

⁴³ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 64’

⁴⁴ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 64’

⁴⁵ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 86 .

⁴⁶ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 86 .

herceg se tuži da Dubrovčani naseljavaju njegove ljude na svojoj teritoriji, nanoseći mu tako veliku štetu, te da mu zatvaraju i muče podanike. Dok je jedno vrijeme boravio u Zeti, Dubrovčani su pustili glas da je herceg potučen i zauzeli su njegovo zemljište na granicama te da ga sramote na mnogim mjestima. Ovdje je spomenuta i suma koju je potrošio na Porti da bi se oslobodio Dubrovnik opasnosti u vrijeme kada se u gradu bio sklonio despot urađ Branković. Radilo se o sumi od 30.000 dukata.⁴⁷ Prilikom boravka u Dubrovniku, biskup Toma Tomasini primio je pismeni odgovor na svaku tačku optužbe koju je uputio herceg. Dubrovčani su odgovorili da povelja Sandalja Hranića i njegove braće opravdavaju naseljavanje ono malo ljudi što su došli na teritorij Dubrovačke republike, a zabranjeno je samo da se primaju ljudi iz Dračevica i Vrsinja. Treba spomenuti i to da su Dubrovčani u svojoj odbrani zaboravili da su još 1445. godine sami jednom poveljom proširili ovu zabranu i na Trebinjane.⁴⁸

U pogledu zarobljenika, Dubrovčani se uopšte nisu branili, potvrdili su Tomasiniju da je herceg za 800 dukata pustio 180 ljudi, a da je 136 zarobljenika poslao na dar sultanu Mehmed II El Fatihu ta će biti u "vječnom ropstvu kod nevjernika". Uz pobijanje optužbi hercega, posebno su istaknuta sva dobročinstva koja je grad Dubrovnik učinio za hercega, časti koje mu je ukazivao kao i za nečuvenu nezahvalnost kojom je gradu uzvratio. U već spomenutom odgovoru od 23. septembra 1452. godine Dubrovčani su posebno pobrojali sve poznate žalbe protiv hercega.⁴⁹ Dubrovačka vlada izjavila je, da isto tako želi mir i podsjetila je da je herceg tražio od Porte odobrenje da napadne grad te je dao 5.000 dukata za Konavle. Istovremeno, obećao je prisiliti grad da plaća harač a da budući mir mora da sačuva i njegovu čast.

Prilikom pregovora u Dubrovniku zanimljivo je spomenuti i to da Tomasini nije dobio nikakve uslove budućeg mira nego je traženo od njega da herceg saopšti uslove mira i pod kakvim uslovima bi se takav mir mogao da postigne. Dok je boravio u Dubrovniku, poslanik Tomasini je krajem septembra 1452. godine podnio zahtjev Vijeću umoljenih da se pusti iz zatvora jedan

⁴⁷ S. M. Ćirković, *isto*, 188, *ćir.*

⁴⁸ S. M. Ćirković, *isto*, 188, *ćir.*

⁴⁹ *Pismo od 23. septembra 1452. godine DAD, Lett. di Lev. sv. XV, fol. 77-80*

čovjek Vukašina Grgurevića, ali i pored takvog posredovanja, Vijeće je odlukom od 23. septembra 1452. godine odbilo ovaj zahtjev biskupa.⁵⁰ Skoro u isto vrijeme, 26 i 28. septembra 1452. godine Vijeće umoljenih obratilo se hercegu i kao i Vukašinu Grgureviću.⁵¹

Poslije ovih nekoliko diplomatskih pokušaja u toku septembra 1452.godine Tomasini izgleda da se vratio u svoju matičnu, hvarsku biskupiju te je odatle nastavio započetu prepisku sa hercegom, ali i sa Dubrovčanima. Jedno od pisama iz te prepiske sačuvano je, tako Dubrovčani pišu biskupu 18.novembra 1452. godine da ponovo dođe u Dubrovnik, te da tamo izloži svoje namjere i da ponovo pokrene pregovore, koji su, prema nekim indicijama, bili na samom početku. Već ranije je konstatovano da su obje strane stajale pred velikim i važnim pregovorima, koji su opet, prema obostranim željama imali da dovedu do sklapanja mira. Na zgodan način spojila su se dva pravca u pregovorima, direktni između Vladislava i hercega Stjepana Vukčića Kosače, ali i drugi koji su išli posretstvom biskupa Tomasinija.⁵²

Spoljnopolitičke okolnosti su uticale da Dubrovčani insistiraju na pregovorima, 28.decembra 1452. godine stavili su na raspolaganje Tomasiniju i brod kako bi iz Hvara mogao doći u Dubrovnik i nastaviti tamo gdje se stalo.⁵³ Kod Dubrovčana postojala je bojazan da promjene koje su se desile od septembra 1452.godine pa nadalje, kao i promjene orijentacije na Porti, zatim sve ono što se dešavalo u Mađarskoj (oslobođenje mađarskog kralja Ladislava iz ruku Fridriha kao i njegov dolazak na mađarski prijesto) i sve to će narušiti mađarsko-turske odnose i izazvati neke poremećaje od kojih bi štetu pretrpjeli i Dubrovčani. Tu bojazan saopćio je Dubrovčanima Paskoje Sorkočević, koji je nešto ranije boravio na Porti, te je savjetovao svoju vladu da se što prije nagode s Turcima "ono što je moglo postići jednim haračem neće se moći docnije ni sa dva" javljao je u pismu ovaj poslanik.⁵⁴ Kod istog poslanika Dubrovčani su se

⁵⁰ Odluka Vijeća umoljenih od 23. septembra 1452. godine vidi: DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 86.

⁵¹ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 86, 87.

⁵² S. M. Ćirković, isto, 190. Ćir.

⁵³ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, vol. 127, 128.

⁵⁴ S. M. Ćirković, , isto, 190, Ćir. DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 86,

odmah raspitivali da li se i uz koliki trošak mogu urediti svoje odnose s Turcima uz odricanje bilo kakve dobiti od strane hercega.⁵⁵

Dubrovčane je pored pobrojanih razloga nagonilo na zalaganje za mir i to da je, zbog čestih pokreta vojske stanovništvo dubrovačkog teritorija bilo u velikom strahu, tako da se njihov položaj jedva razlikovao od onog koji su imala u ratu "jadali su se Dubrovčani u jednom pismu Hunjadiju".⁵⁶ Historijski izvori prate daljnji smjer kretanja Tomasinija, te tako unatoč zimi, krajem i posljednjih dana 1452. boravio je u Dubrovniku noseći sa sobom prijedloge hercegova sina Vladislava i vojvode Ivaniša Vlatkovića s kojima je bio u stalnoj vezi.⁵⁷ U Dubrovniku je dočekan s posebnim zadovoljstvom, gdje će ostati cijelo zimu i proljeće 1453. godine.⁵⁸ Izvori spominju da je 11. januara 1453. godine boravio u Dubrovniku.⁵⁹ Vijeće umoljenih je na sjednici 27. januara 1453. godine odlučilo da se biskupu Tomi Tomasiniju isplati za troškove 100 dukata i da se stavi kurir kao i poseban brod na raspolaganje s mornarima za njegove potrebe.⁶⁰

Postojao je i zahtjev da poseban kurir otputuje do hercega i da javi hercegu o dolasku Tomasinija i da zatraži odgovor. Moguće je pretpostaviti da su neke okolnosti ukazivale da je postojalo raspoloženje kod poslanika da odmah otputuje kod hercega na pregovore, ali ga je Republika zadržala sve dok se ne čuje odgovor hercega, ali i da bi mu se za to vrijeme objasnilo kako stvari stoje s njim, Vladislavom i Ivanišem.⁶¹ Vrijedna pažnje je i opaska iz literature "kada su jednom iskreno prihvatili legatovo posredovanje, Dubrovčani su se od odmah starali i da obezbede svoj puni uticaj na njih".⁶² U vrijeme boravka u Dubrovniku Tomasini je zajedno s dubrovačkom vladom pripremio i diplomatsku aktivnost oko razrješenja svih sukoba i

⁵⁵ DAD, Lett. di Lev. sv. XIV, fol. 113.

⁵⁶ Josip Gelcich-Ludvig Thalloczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusionum cum regno Hungariae.*- Budapest 1887, str. 531.

⁵⁷ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 131', 132', 133-133', 135, 156, 203'

⁵⁸ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 131', 132' 138, 139' 141.

⁵⁹ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, vol. 147.

⁶⁰ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 133' 138, 139' 203' Poslanik Toma Tomasini pisao je 15. marta 1439. godine papi Nikoli V iz Dubrovnika zbog nekog spora Dubrovačkog senata s franjevcima. DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 194.

⁶¹ S. M. Ćirković, isto, 191, 192, ċir.

⁶² S. M. Ćirković, isto, 191, 192, ċir.

sporova s hercegom. Prema raspoloživim dokumentima moguće je zaključiti da se poslanik nije mnogo protivio zahtjevima koje su Dubrovčani postavljali. Jedna od njih bio je da članovi Vijeća umoljenih napišu pismo koje će biskup uputiti hercegu. Odluka je usvojena 12. januara 1453. godine,⁶³ dok je pismo nosilo datum 13. januara 1453. godine.⁶⁴ U obraćanju hercega, poslanik je želio da se čuju i njegove daljnje namjere u pogledu postizanja mira s Dubrovčanima i da herceg konačno odredi mjesto budućeg sastanka.⁶⁵

Poslanik Toma Tomasini je 20. januara 1453. godine izrazio želju da krene na put, što se nije ostvarilo nego je ostao i saslušao namjere i planove Dubrovčana u vezi sa mirom. Dubrovčani su u pregovorima insistirali na dvjema važnim činjenicama, kao prvi uslov koji se treba ispuniti u pregovorima za mir je istovremeno sklapanje mira s Vladislavom i Ivanišem, ali i sa bosanskim kraljem Stjepanom Tomašem, dok je drugo bilo pitanje ratne odštete. O sklapanju nekog separatnog mira nisu htjeli ni da čuju, jer su se sa svojim saveznicima obavezali da će se zajednički boriti, ali i zajednički sklopiti mir. Određeni nesporazumi postojali su oko iznosa ratne štete, jedan je još iz vremena kada je u Dubrovniku boravio sultanov sklav. Tada je herceg pokazivao spremnost da plati ratnu štetu Dubrovčanima ali štetu koja je učinjena poslije januara 1452. godine kada je herceg dobio naređenje od sultana Mehmeda II El Fatiha da prestane napadati Dubrovčane. Saveznici i hercegovci protivnici zahtijevali su da se plati ratna šteta od mađarsko-turskog mira, odnosno od 24. novembra 1451. godine.⁶⁶ Svi izneseni argumenti ukazivali su da će biti velikih nesporazuma oko ratne štete te je po ovom pitanju formirana jedna komisija 22. januara 1453. godine od tri vijećnika. Komisija je imala za zadatak da izradi neku vrstu memoranduma o dubrovačkom stavu, kao i njihovim uslovima za potpisivanje mira. U arhivskoj građi sačuvan je koncept ovog memoranduma, i kao takav potvrđen je u Vijeću umoljenih već 26. januara 1453. godine.⁶⁷

⁶³ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 132'

⁶⁴ DAD, Lett. di Lev. sv. XV, fol. 62.

⁶⁵ S. M. Ćirković, *isto*, 192, ċir.

⁶⁶ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 139'

⁶⁷ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 139'

Komisija je ustanovila da su Dubrovčani pretrpjeli veliku štetu od rata s hercegom, te prema njihovom taksativom nabranju to je pričinjeno paljenjem, pustošenjem, uništenjem drveća i vinograda, kuća, oduzimanjem prihoda, zatim u zarobljenim i mrtvima. Dubrovčani su jednom svojom odlukom od 26. januara 1453. godine predložili hercegu, po prvi put, da ratnu štetu može isplatiti ustupanjem nekih sela u okolini Dubrovnika.⁶⁸ To je bio maksimalni zahtjev Dubrovničana, ali je njihova želja da se dođe do mira bila, poslije svih teškoća i problema koji su nastali u koaliciji, tolika da sada nisu pravili nikakav problem oko toga da li da se ratna šteta računa od novembra 1451. godine, ili od januara 1452. godine. Bili su spremni da ako se u svemu ostalom slože, prepuste pitanje ratne štete Tomasiniju, kao sudiji koji je o tome mogao donijeti odluku. Uz zahtjev iz 26. januara 1453. godine Dubrovčani su tražili od Tomasinija da obavijesti srpskog despota o svemu prije nego li se potpiše mir, te su ponudili poslije svega jedno njihovo poslanstvo da posreduje između despota i hercega u duhu ranije izražene želje hercega, iako je poznato da se još ranije separatno pokušavalo da izmiri s despotom.⁶⁹ Historijska literatura je već ocijenila da su uslovi koje su postavili Dubrovčani bili više nego umjereni, u krajnjoj liniji tražili su samo mir i obnovu svih onih povelja koje su postajale između obje strane, te nisu htjeli da napuštaju svoje saveznike.⁷⁰

Dalji slijed zbivanja obrađen je u literaturi gdje se s pravom misli da je herceg najviše insistirao na potpisivanju mira s Dubrovčanima, kao i na tome da posrednik u svemu tome bude Tomasini kao ličnost koja posjeduje sve pozitivne osobine potrebne za to. Prije nego što je i došlo do bilo kakvih kontakata i uspostavljanja veza između zaraćenih strana, vođeni su intenzivni i živi razgovori između Vladislava i Dubrovčana, isto tako oko pitanja budućeg rata. U tim razgovorima javila se i ideja i prijedlog da u Dubrovnik dođe Ivaniš i Sladoje Semković, ali se od toga kasnije odustalo. U toku boravka u Dubrovniku poslanika Tomu posjetio je 9. februara 1453. godine Pavle Gazul, poslanik

⁶⁸ DAD, *Lett. di Lev. sv. XV, fol. 21-23.*

⁶⁹ J. Gelcich-L. Thalloczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusinae cum regno Hungariae*, 532. S. M. Ćirković, *isto*, 193, bilješka 85.

⁷⁰ *Uporedi podatak od 12. marta 1453. godine.* DAD, *Cons. Rog. sv. XIII, fol. 158'-164.* DAD, *Lett. di Lev. sv. XIV, fol. 114'-115'.* S. M. Ćirković, *isto*, 194, *ćir.*

vojvode Vladislava zbog važnih političkih pregovora.⁷¹ Istovremeno, poslanik je čekao odgovor vojvode do 20. februara 1453. godine kada je namjeravao otputovati iz Dubrovnika, ali je na molbu Senata republike produžio svoj boravak.⁷² U pregovorima s Vladislavom i Ivanišem, Dubrovčani su postigli određene uspjehe a kao posrednici u ovom spomenuti su Andrija Bobaljević dok je Vladislava zastupao nepoznati Vukas Vačić. Uputstva za oba poslanika i posrednika pročitana su u strogoj tajnosti pred Vijećem umoljenih kao i pred Vladislavom i Ivanišem i što je zanimljivo svemu tome prisustvovao je i Tomasini. Čitava procedura oko prihvatanja ovih uputstava u Vijeću umoljenih trajala je dugo, od 28. februara pa sve do 11. marta 1453. godine. Potrebno je spomenuti i to da ova uputstva ne sadrže ništa osobito i vrijedno što bi se moglo ticati daljih odnosa između hercega i Dubrovčana. U njima je ponuđen i prepričan historijat sukoba, istaknuto i posebno naglašeno je da je Republika napadnuta od strane hercega, da nije kriva za ratno stanje, da je bila prisiljena da traži saveznike po strani, koje sada iz raznoraznih razloga nije u mogućnosti da napusti. U pogledu ratne odštete koju je zahtijevala Republika, u uputstvima se predviđela i ta mogućnost da će se herceg protiviti visini, a ostavljena je ponovo mogućnost da se konačna odluka prepušta Tomasiniju, ako se sve drugo bude dobro završilo.⁷³

Nešto kasnije, jednom drugom odlukom 20. marta 1453. godine Dubrovčani su zamolili Tomasinija da predочи hercegu da je ovaj poslanik već više puta ulagao napor da se ispuni želja pape i da se potpiše mir među zaraćenim stranama, ali ako se i ovaj put mir ne potpiše, moraće da izvijesti papu kako stvari stoje i ko stvara "teškoće zbog kojih nije moglo doći do sporazuma".⁷⁴ U proljeće 1453. godine izvori bilježe još jedan pokušaj sporazuma, jer je potvrđeno da se Tomasini trebao vratiti, što je i potvrđeno u Vijeću umoljenih 25. marta 1453. godine. Još se čulo da herceg namjerava napustiti Dračevicu, pa se predviđao i povratak poslanika. Istovremeno, tokom ovog sastanka saopćeno je i to da će gost Radin doći u Župu, te bi, kako je odlučeno, u tom slučaju

⁷¹ DAD, *Cons. Rog. sv. XIII, vol. 147.*

⁷² DAD, *Cons. Rog. sv. XIII, fol. 156.*

⁷³ DAD, *Cons. Rog. sv. XIII, fol. 158'-164.*

⁷⁴ DAD, *Lett. di Lev. sv. XV, fol. 25-25'S. M. Ćirković, isto, 195, ćir.*

dobio poziv da posjeti i Dubrovnik. Historijski izvori bilježe još jedan napor Tomasinija da posjeti hercega ali u toku spremanja iznenada su došli u Dubrovnik poslanici hercega i tražili od Dubrovačke vlade da se njihovom gospodaru vrate dohoci i posjedi koje je imao u Dubrovniku.⁷⁵

Samo mjesec dana kasnije, u toku aprila 1453. godine ponovo je došlo do obnavljanja pregovora za mir između hercega i Dubrovnika. U Dubrovniku za poslanika koji je u svemu tome trebao da učestvuje izabran je Vuk Bobaljević, koji je zajedno s papinim poslanikom Tomom Tomasinijem otišao u Hum kod Vladislava, gdje im se pridružio i poslanik Vladislav pa su svi zajedno otišli kod hercega Stjepana Vukčića Kosače. Prema arhivskim podacima moguće je ustanoviti da su pregovori oko mira vođeni dosta povoljno i to za jednu i drugu stranu.⁷⁶ U toku pregovora, iz nepoznatih razloga poslanik se vratio u Dubrovnik gdje ga je dubrovačka vlada zamolila da u gradu sačeka dalji razvoj događaja i ishod pregovora. Prema jednoj odluci Vijeća umoljenih od 15. maja 1453. godine moguće je nazresti rezultat pregovora, naime tom odlukom odobren je prolaz trgovcima sa ograničenom količinom tkanina kroz zemlju hercega.⁷⁷

Tokom sljedećih dana nastavila se prepiska između hercega, Dubrovnika i poslanika, da bi se već u drugoj polovini maja 1453. godine pojavili u Dubrovniku sultanov sklav Branislav, poslanik Esebega i jedan hercegov poslanik o čemu je iscrpno obaviješteno i Vijeće umoljenih, i to na sjednici od 23. maja 1453. godine.⁷⁸ U toku mjeseca jula 1453. godine poslanik je još jednom putovao u Hum⁷⁹ da bi se vratio 20. avgusta 1453. godine u Dubrovnik sa novim hercegovim prijedlozima i uslovima za uspostavljanje mira.⁸⁰ Nakon razmatranja cjelokupne situacije s dubrovačkom vladom u prvoj polovini septembra 1453. godine otputovao je poslanik u Rim lađom koju mu je u tu svrhu obezbijedila Dubrovačka vlada. U zapisu od 5. septembra 1453. godine tvrdi se da je Tomasini otputovao u Rim kod pape Nikole

⁷⁵ DAD, Cons Rog. sv. XIII, fol. 169-169'

⁷⁶ O samom toku pregovora među zaraćenim stranama vidi opširnije kod: S. M. Ćirković, isto, 195- 197, Ćir.

⁷⁷ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 193.

⁷⁸ DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 195.

⁷⁹ DAD, Cons. Rog. sv. XIV, fol. 205: 210', 219', 222'

⁸⁰ DAD, Cons. Rog. sv. XIV, fol. 229.

V preko Albanije, gdje je također trebao obaviti neke važne poslove.⁸¹ Napori koji su se odvijali skoro tri godine urodili su plodom, pa je herceg tokom 1454. godine pristao i na formalnu obustavu neprijateljstva koje je stvarno već davno prestalo.⁸² Teško je prema raspoloživim izvorima ustanoviti puni doprinos Tomasinija u ovom sporu i ratu kao i njegovom konačnom razriješenju, ali je evidentan napor i nikako nije zanemariv niti se može zanemariti. Zbog nedostatka izvora teško se može izreći konačna ocjena o doprinosu potpisivanju konačnog mira, ali mjesto ovog dominikanca nikako se ne može istisnuti iz diplomatske aktivnosti uz uslov da se vodi računa i o tome koliko su mu okolnosti ali i sposobnosti to dozvoljavale.

U ovom dijelu ponuđen je samo jedan od mnogih aspekta djelatnosti biskupa i poslanika u samo nekoliko godina djelatnosti u srednjovjekovnoj Bosni ili oko nje. Mnogo toga je ostala nejasno i nerazjašnjeno, nepoznato i nemoguće da se postavi i predstavi u onom pravom i potpunom historijskom svjetlu, tim prije što je Toma Tomasini jedna od rijetkih ličnosti s takvim pretpostavkama dugo i djelovala u srednjovjekovnoj Bosni i koja se angažovala na više polja djelatnosti. Postizanjem mira između hercega i Dubrovnika nije se završio angažman Tome Tomasinija, već naprotiv poslije kraće pauze ponovo je evidentan njegov doprinos mnogim procesima u srednjovjekovnoj Bosni. Prvi sljedeći spomen vezan je za obnovu imenovanja papinim poslanikom od strane novoimenovanog pape Kalisa III.⁸³ Tu se govori o nekim vrlo važnim poslovima u Bosni i Hrvatskoj, a historijski izvori nisu u mogućnosti da potvrde o kakvoj se vrsti poslova radi, da li je to neko uobičajeno pismo kojim se upućuje poslanik, ili je riječ o nekoj konkretnoj djelatnosti. Moguće je pretpostaviti da se gore spomenuto djelomično odnosilo i na zahtjev pape Kalista III od 14. jula 1456. godine kojim je povjerio rješenje "spora koji je izbilo između splitskog kanonika Ivana Nikolina (Ioanenes Nikolai), Nikole Garsilicha i Mateja Nicovilicha zbog crkvene dadžbine sv. Petra i Andrije u Trogiru".⁸⁴ Pismo pape zateklo je poslanika Tomu Tomasinija u Hvaru.

⁸¹ DAD, *Cons. Rog. sv. XIII, fol. 234-236.*

⁸² S.Jalimam, *isto*, 93.

⁸³ D.Farlati, *isto*, sv. IV, 261.

⁸⁴ S.Jalimam, *isto*, 121, bilješka 205.

Dominikanac Toma Tomasini učestvovao je i u mnogim drugim sporovima, često u kojima je bilo riječi i o franjevcima srednjovjekovne Bosne. Jedan od takvih sporova evidentan je 1444. godine a tiče se spora između mađarskih i hrvatskih članova bosanske franjevačke vikarije. Razlog spora je bio što su mađarski franjevci, nakon što su preuzeli vođstvo Vikarije počeli posvećivati veću pažnju misijama u Moldaviji, Besarabiji i Erdelju nego li u samoj Bosni.⁸⁵ “Bojeći se odveć velikog utjecaja mađarskih misionara, a vjerovatno i iz još nekih drugih razloga, pobunili su se fratri Vrbaske kustodije”.⁸⁶ Tražili su i dobili od pape Eugena IV 15. oktobra 1446. godine da budu izuzetni ispod vlasti dotadašnjeg vikara i stavljeni pod neposrednu upravu hvarskog biskupa.⁸⁷ “ Od tog vremena sve do svoje smrti dominikanac Tomasini je bio pravni i stvarni poglavar bosanskih franjevaca. On je kako se čini, od pape Nikole V hrvatskim franjevcima uspio isposlovati bulu Cupintes od 14. svibnja 1447. kojom je određeno da se Bosanska vikarija ima protezati ne samo na cijelo bosansko kraljevstvo nego i na sve okolne krajeve od rijeke Drave do Jadranskog mora, te da samo ona ima pravo na povlastice koje su joj bili podijelili prijašnje pape”.⁸⁸

Zanimljiva aktivnost se desila 1446. godine kada je generalni vikar hrvatskih franjevaca u Dalmatinskoj provinciji sv. Jeromina osnovao novu opservantsku vikariju, kojoj je dodijelio pet dalmatinskih samostana iz sastava Bosanske vikarije. Tome su se suprotstavili bosanski franjevci smatrajući odluku nepravednom i štetnom, pa su zatražili pomoć od pape Nikole V. Papa je 5. decembra 1447. godine povjerio Tomasiniju da ispita čitav slučaj i da donese pravednu odluku.⁸⁹ Međutim, papa je 12. januara 1448. godine, vjerovatno na traženje dalmatinskih franjevaca, promijenio svoju odluku, povjerivši čitav slučaj generalnom vikaru Jakovu Primardizziju⁹⁰, koji je ne samo presudio spor u korist Dalmatinske vikarije nego i premjestio iz Bosanske vikarije u Dalmatinsku više vrsnih

⁸⁵ S. Jalimam, isto, 121.

⁸⁶ S. Jalimam, isto, 122.

⁸⁷ A. Theiner, *Mon. Hung. sv. II*, 231, D. Mandić, *Franjevačka Bosna*, 113-114, S. Krasić, isto, 81.

⁸⁸ S. Krasić, isto, 79.

⁸⁹ S. Krasić, isto, . 82.

⁹⁰ A. Theiner, *Mon. Slav. sv. I*. 402.

misionara.⁹¹ Normalno, odluka je izazvala još žešći spor, bosanski fratri su optužili vikara za mnoge štete, među kojima se ističe da je teško oštetio oduzevši joj u Apuliji više samostana koji su joj bili od velike pomoći. U sve ovo umiješao se i Tomasini koji je preporučio molbu bosanskih fratara papi Nikoli V, u kojoj su tražili da im se dozvoli izabrati novog vikara, koji bi bio odgovoran samo vrhovnom starješini reda u Rimu. Papa je bulom "Ad Romani Pontificis" od 24. oktobra 1448. godine rješenje čitavog spora povjerio Tomasiniju, koji je bez mnogo razmišljanja udovoljio molbi bosanskih franjevac.⁹²

Tomasini je zatražio, i 9. jula 1451. godine isposlovao od pape da bosanski vikar može trajno zaposjesti samostan sv. Marije u Poljudu kod Splita, kao i druga tri dalmatinska samostana uključiti u sastav svoje vikarije te da, u slučaju nedostatka misionara u srednjovjekovnoj Bosni, može primiti i zaposliti svakog franjevca koji bude voljan raditi u vikariji.⁹³

Jedan dio svoje aktivnosti fra Toma Tomasini posvetio je i borbi protiv Turaka, ali i bosanskih bogomila jer je postojala ozbiljna opasnost da se oni međusobno udruže".⁹⁴ Opasnost je bila velika, pogotovu što su čak i neki benediktivci i članovi svjetskog klera počeli prelaziti na tursku stranu tražeći pomoć od sultana Murata II za postizanje nekih crkvenih dobara. S tim u vezi papa je pismom od 11. maja 1453. godine tražio da Tomasini to spriječi milom ili silom. U literaturi postoji niz dilema oko svega toga, prije svega nije jasna u kojem se to kraju desilo zatim pod kojim okolnostima sve se to dešava kao i posljedice akcije papina poslanika. Postoji indicija da se to prije svega odnosi na Albaniju, budući da je Toma Tomasini u jednom periodu bio papin legat ne samo za Bosnu i Hrvatsku nego i za Albaniju.⁹⁵ Da se ovakvo nešto ne bi osjetilo i u srednjovjekovnoj Bosni, gdje su bili poljuljani odnosi strahom od Turaka, papa je naredio svom poslaniku da bdije nad uslovima mira između Petra Vojsalića i kralja Stjepana Tomaša. U duhu te politike, legat Tomasini je mnogo ranije 1446. godine po naređenju pape Eugena IV

⁹¹ D. Mandić, *Franjevačka Bosna*, 116.

⁹² S. Jalimam, *isto*, 121.

⁹³ D. Mandić, *isto*, 120.

⁹⁴ S. Krasić, *isto*, 83.

⁹⁵ D. Farlati, *isto*, sv. IV, 261-261. *Da je poslanik bio ne samo za srednjovjekovnu Bosnu nego i Albaniju uporedi: DAD, Cons. Rog. sv. XIII, fol. 234.*

odriješio kneza Petra Vojsalića crkvenog izopćenja, kojim ga je na tužbu kninskih kanonika da im brani ubiranje crkvene desetine na nekim imanjima pod njegovom upravom bio udario šibenski biskup Juraj Šižgorić.⁹⁶

U nekim delikatnijim sporovima učestvovali su mnogi znameniti ljudi toga vremena među koje treba ubrojati i Tomasinija, koji je nekom posebnom diplomatskom vještinom uspijevaio riješiti dosta toga. Jedan poseban i dugogodišnji spor, sukob između bosanske franjevačke vikarije i dubrovačke kustodije izbio je i u njemu je dao i iskazao svoju već poznatu diplomatsku vještinu i pokazao stanovito iskustvo i umijeće, iako na osnovu historijskih izvora treba naglasiti da nije od samog početka učestvovao u sporu⁹⁷ niti će u njemu učestvovati sve do njegovog kraja, pošto će spor trajati još dugo poslije njegove smrti.

U historijskoj literaturi nije zabilježena niti jedna studija koja raspravlja o uzrocima i tokovima ovog spora, a same razloge vrlo teško je identifikovati, uglavnom se nalaze kao marginalno pitanje u nekim zahvatima iz historije franjevac. Među razloge spora treba istaknuti i to da je to proizvod višeslojnosti odnosa među franjevcima, niz kontraverznih i dijametralno suprotnih mogućnosti kroz koje se opet iskazuju i prepliću vjersko-dogmatski, materijalno-finansijski kao i društveno-politički razlozi. Iz raspoloživih historijskih izvora teško se može ustanoviti kada se Tomasini uključio u spor između bosanske vikarije i dubrovačke kustodije. Sigurno je, da je njegovo široko postavljeno polje djelovanje u srednjovjekovnoj Bosni, o čemu je ranije bilo više riječi, bili dovoljni argumenti da se uključi u ovaj spor.

U jednom ranijem pismu, papa Nikola V naredio je Tomasiniju da uopšte ne prima niti saslušava, kao niti rješava sporove između bosanskih i dubrovačkih franjevac, bez njegovih

⁹⁶ A. Theiner, *Mon. Hung.* sv. II, 230-231.

⁹⁷ Sukob između bosanske franjevačke vikarije i dubrovačke kustodije dugo se pripremao kao i tinjao, buknuo je svom žestinom 1436. godine kada su se Dubrovčani obratili fra Jakovu Markijskom da im dozvoli gradnju samostana u Konavlima koji bi bio pod njihovom jurisdikcijom a ulazio je u sustav bosanske franjevačke vikarije. Uporedi prepisku oko svega toga: DAD, Lett. di Lev. sv. XII, fol. 29-30. od 3. juna 1436. godine.

novih naloga.⁹⁸ Takvo izričito naređenje pape nije ipak moglo isključiti ovog uglednika iz spora. Jedan od prvih podataka koji je vezan za ovaj slučaj je što su posredovanjem fra Tome Tomasinija 19. jula 1453.godine ujedinjeni su s Bosanskom vikarijom franjevački samostani u Dubrovniku i na ostrvu Daksi.⁹⁹ Samo dvije godine kasnije, poslanik je učinio isto, živo se angažovao 1455. godine da ne dođe do otcijepljenja dalmatinskih franjevačkih samostana od bosanske vikarije, te prema raspoloživim historijskim izvorima to mu je pošlo za rukom.¹⁰⁰ Ovo su i jedini podaci do kojih se uspjelo doći, a koji spominju učešće dominikanca fra Tome Tomasinija u ovom sporu. Sigurno da je mnogo toga ostalo nerazriješeno u sporu bosanske vikarije i dubrovačke kustodije, mnogo toga je u domenu pretpostavki, ali je evidentan još jedan od pokušaja Tomasinija da se diplomatskim, a ne crkvenim sredstvima riješi spor. Na političkom planu zanimljiva je uloga Tomasinija u pripremanju borbe protiv Turaka, tako je papa Kalist III, da bi više zaštitio bosansko kraljevstvo od napada sa strane 1456. godine uzeo pod posebnu zaštitu Sv. Stolicu.¹⁰¹ Toma Tomasini se založio za uspostavljanje što trajnijeg unutrašnjeg mira, kako bi se ono moglo što uspješnije suprotstaviti Turcima, pa je svoj uticaj na kralja Stjepana Tomaša naročito pojačao nakon turskog poraza pod Beogradom 1456.godine. Na njegov nagovor kralj je prekinuo podaničke odnose prema Turcima i počeo oslobađati one dijelove zemlje koje su dotle oni držali pod svojom vlašću.

Na samom početku papa Pijo II, poštujući zasluge Tomasinija u srednjovjekovnoj Bosni dao mu je još veće ovlasti nego njegovi prethodnici, ali splet različitih političkih i vojnih događaja uticali su da poslanik vrlo malo ima koristi od tog. Pojavile su se i sumnje da bosanski kralj Stjepan Tomaš ima nekih kontakata s Turcima, te je papa Pijo II, naredio Tomasiniju da ispita istinitost tih sumnji i 18. januara 1461. godine naredio da udari interdikt bosanskom kralju i njegovom kraljevstvu ako se nađe da su sumnje osnovane.¹⁰¹ Poslije nešto kraće pauze, 12.

⁹⁸ A. Theiner, *Mon. Hung. sv. I*, 402.

⁹⁹ DAD, *Cons. Rog. sv. XIII, fol. 239', 250', 252.*

¹⁰⁰ Luka Waddingus, *Annales Minorum seu trium Ordinus, Tomus XII, Roma 1932, 347.*

¹⁰¹ A. Theiner, *Mon. Hung. sv. II*, 272.

¹⁰¹ D. Farlati, *isto, sv. V*, 262-263.

marta 1460. godine ponovo je spomenut Tomasini i to je izgleda posljednji put u vezi sa srednjovjekovnom Bosnom. Naime, poslanik je trebao po nalogu pape Pija II uključiti se u jedan novi spor koji je izbio između kralja Stjepana Tomaša i hercega Stjepana Vukčića Kosača. Zahtijevalo se od biskupa da razvidi krivicu u ovim sporu te da ustanovi da je kralj pogriješio da ga izopći kao i sve ostale u sporu i da po potrebi udari interdikt na srednjovjekovnu Bosnu.¹⁰²

U historijskim izvorima i literaturi moguće je naći još mnogo toga zanimljivog za rad Tome Tomasinija. Osnovao je u gradu Hvaru kaptolsku knjižnicu kojoj je testamentom zavještovao veliki broj zanimljivih knjiga i rukopisa.¹⁰³ Za vrijeme njegove uprave hvarskom biskupijom osnovan je 1461. godine i samostan reformiranih franjevaca u gradu Hvaru.¹⁰⁴ Zatim, kako je spomenuto u literaturi, u biskupskom muzeju u Hvaru čuvaju jedan lijepo izrađeni gotički kalež i pokaznice s urezanim grbom kralja Stjepana Tomaša, dar biskupu Tomi Tomasiniju, koji je s njim bio u veoma dobrim odnosima.¹⁰⁵

Posljednja vijest u kojoj je spomenut papin poslanik i hvarski biskup Toma Tomasini, dominikanac vezana je za proglašenje njegovog testamenta 1461. godine. Kao svjedok javlja se Toma Risković a sve se desilo u gradu Hvaru a kao čovjek koji je proglasio testament spomenut je: "Jacobus de Martinus. capituli cancellarius iuratis".¹⁰⁶ Postoje izvjesne dileme oko godine smrti Tomasinija, tako da su u opticaju dvije godine 1461. i 1463.¹⁰⁷ Najvjerovatnije da je umro prije 29. augusta 1461. godine.

¹⁰² A. Theiner, *Mon. Hung. I*, 358-359.

¹⁰³ Maja Novak-Vukelić, *Kaptolska knjižnica u Hvaru.- Anali Historijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik 1952*, 343-358.

¹⁰⁴ D. Farlati, *sv. V*, 263.

¹⁰⁵ S. Krasić, *isto*, 56.

¹⁰⁶ Testament hvarskog biskupa Tome Tomasinija vidi kod: Šime Ljubić, *Listine odnošajah između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike*, sv. X, 182-187. Isto tako i kod: Ivan Ostojić, *Metropolitanski kaptol u Splitu. - Zagreb 1975*, 178. Rukopis se nalazi u DAZ, *Ostavština Šime Ljubića, kutija 2 sveska V, broj 19, str. 40-46 (Datto nel anno 1461. augusta 29)*

¹⁰⁷ S. Krasić, *isto*, 74, bilješka 221. tvrdi da je Tomasini umro u Hvaru 1463. godine.

Izvori

a). Neobjavljeni izvori

Državni arhiv u Dubrovniku (DAD)
Acti Consilii Rogatorum (Cons. Rog.)
Distributiones Testamentorum (Distr. Test.)
Diversa Notariae (Div. Not.)
Lamenta de Foris (Lam. De Foris)
Lettere di Levante (Lett. Di Lev.)
Državni arhiv u Zadru (DAZ)
Ostavština Šime Ljubića
Stari splitski arhiv

b). Objavljeni izvori

Daniel Farlati, *Illyricum sacrum*, sv. IV, V, Venetiis 1759.
Josip Gelcich-Ludvig Thalloczy, *Diplomatarium relationum reipublicae Ragusionum cum regno Hungariae*.-Budapest, 1887
Salih Jalimam, *Izvori za historiju srednjovjekovne bosanske države*.-Tuzla 1997.
Nada Klaić, *Izvori za hrvatsku povijest*.-Zagreb, 1958.
Šime Ljubić, *Listine o odnošajah između Južnoga Slavenstva i Mletačke Republike*.-sv.IX, X, Zagreb 1890, 1891
Frano Miklošič, *Monumenta serbica*.-Wien 1858.
Schematismus cleri dioecesis Pharensis pro anno 1912.-Tridenti, 1912
Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima*.-Zagreb 2003
Augustin Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam illustrantia*.-sv.I, Roma, 1863
Augustin Theiner, *Vetera monumenta Hungariam sacram illustrantia*.-sv.I, Roma 1859
Luka Waddingus, *Annales minorum seu trium Ordinus*.Tomus XIII, Roma, 1932.

Literatura

Anto Babić, *Bosanski heretici*.-Sarajevo, 1963.
Sima Ćirković, *Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba*.-Beograd 1964.

Sima Ćirković, Istorija srednjevekovne bosanske države.- Beograd, 1964

Vladimir Ćorović, Historija Bosne.-Beograd, 1940

Dragoljub Dragojlović, Krstjani i jeretička crkva bosanska.- Beograd, 1987

Salih Jalimam, Djelatnost dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni.-Tuzla, 1999

Salih Jalimam, Odnos franjevaca i dominikanaca u srednjovjekovnoj Bosni.-Bosna franciscana, V, 8, Sarajevo, 1998

Julijan Jelenić, Kraljevsko Visoko i samostan sv. Nikole.- Sarajevo, 1906

Vjekoslav Klaić, Duvanjsko polje.-Hrvatsko kolo, knj.111, Zagreb, 1907

Stjepan Krasić, Dominikanci u srednjovjekovnoj Bosni.- akovo 1996

Dominik Mandić, Bogomilska crkva bosanskih krstjana.- Chicago, 1962

Dominik Mandić, Franjevačka Bosna.-Roma, 1968

Maja Novak-Vukelić, Kaptolska knjižnica u Hvaru.-Anali Histijskog instituta u Dubrovniku, Dubrovnik, 1952

Ivan Ostojić, Metropolitanski kaptol u Splitu.-Zagreb, 1975

Franjo Rački, Bogomili i patareni.- Zagreb, 2003

Tomislav Raukar, Hrvatsko srednjovjekovlje:prostor, ljudi, ideje.-Zagreb, 1997

Aleksandar Solovjev, Nestanak bogomilstva i islamizacija Bosne.-Godišnjak Istorijskog društva, I, Sarajevo, 1949, 42-79

Franjo Šanjek, Podrijetlo i povijesni razvoj crkve bosansko-humskih krstjana.-U knjizi:Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima.-Zagreb, 2003, 1-66

Jaroslav Šidak, Studije o "Crkvi bosanskoj"i bogomilstvu.- Zagreb, 1975

Ludvig Thalloczy, Povijest (banovine, grada i varoši) Jajca 1450-1527.-Zagreb, 1916

Ćiro Truhelka, Testament gosta Radina.-Glasnik Zemaljskog muzeja, 23/Sarajevo 1911, 363-375

Pavo Živković, Ekonomsko-socijalne promjene u bosanskom društvu u XIV i XV stoljeću.- Tuzla, 1986

ACTIVITY TOMA TOMASINI IN MEDIEVAL BOSNIA

Summary

On study: Activity Toma Tomasini in medieval Bosnia, historian scientists make an effort to on the basis of all data, Available and relevant Historical facts, until now if we take the floor unknown fact from Historical Archive in Dubrovnik as a many opinions Historical literary to define value activity envoy of the pope Tome Tomasini, and to bring together until now unknown detail Historical medieval Bosnia on epoch 1439 to 1461 year.

Research are direct toward posture of Historical literary which give description Toma Tomasini as a very Activity on many field of science Medieval Bosnia (diplomacy, church questions, pastoral activity, political and society manifestation and so on) Toma Tomasini involvement is on similar with strong confirmation various aspect society, political, religions and church way of life medieval Bosnian country but on historical literary we can't find a lot of note.

If we look back his life work and his Contribution on medieval Bosnia, we are with reliable decide that he was important diplomat who has a strong Authority in medieval Bosnia and neighboring countries. A great respect and sympathize give to him Bosnian heretic, Catholic church, as a Franciscans.